

Звіт про результати науково-дослідної роботи на історичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за 2010 р.

Іващенко В. Ю., Миколенко Д. В.

Вже традиційно факультет у цілому та окремі наші кафедри мають високий рейтинг серед кафедр гуманітарного профілю. У 2010 р. кафедра історії стародавнього світу та середніх віків посіла третє місце (у рейтингу брали участь 50 кафедр), кафедра історіографії, джерелознавства та археології – п'яте місце, кафедра історії Росії – восьме місце, кафедра нової та новітньої історії – одинадцяте місце, кафедра історії України – дванадцяте місце.

Такі показники пояснюються, перш за все, високим кадровим потенціалом факультету. Як і в попередні роки наш факультет посідає перше місце за відсотком кадрів вищої кваліфікації. Він на 100% складається із викладачів, які мають вчені ступені й звання, тоді як по університету цей показник становить 71 %. При цьому відсоток докторів наук серед викладачів вже кілька років зберігається на рівні 35 %. Це друге місце після радіофізичного факультету (44 %), яке історичний факультет поділяє з факультетом комп'ютерних наук. Тим не менш, у нас є ресурси для подальшого укріплення кадрового потенціалу. Так, у 2010 р. двоє співробітників факультету захистило кандидатські дисертації (К. В. Мизгін, А. М. Токарев).

Досить стабільними, порівняно з кількома попередніми роками, залишаються основні показники наукової роботи факультету. У 2010 р. на факультеті було видано 2 «Вісники», 5 збірників наукових праць, 11 монографій, довідників та брошур, 7 навчальних посібників, 7 навчально-методичних видань, 182 статті, 58 тез доповідей. Крім того, співробітники факультету брали активну участь у редагуванні різних видань, виступали титульними рецензентами, опонентами при захистах кандидатських і докторських дисертацій.

Загальний обсяг наукової та навчально-методичної продукції, опублікованої співробітниками та аспірантами факультету, у 2010 р. становив близько 245 умов. друк. арк. По кафедрах цей показник виглядає наступним чином: майже 73 друк. арк. – кафедра історіографії, джерелознавства та археології (серед лідерів – проф. С. І. Посохов, проф. О. Д. Каплін, проф. С. М. Куделко, доц. В. Ю. Іващенко); майже 48 друк. арк. – кафедра стародавнього світу та середніх віків (серед лідерів – проф. С. Б. Сорочан, доц. О. П. Мартем'янов); майже 43 друк. арк. – Музей археології та етнографії Слобідської України; 35 друк. арк. – кафедра історії України (відзначимо внесок

доц. Д. В. Журавльова); близько 27 друк. арк. – кафедра нової і новітньої історії; майже 20 друк. арк. – кафедра історії Росії (відзначимо внесок проф. В. М. Духопельникова та проф. Ю. П. Волосника); 4,3 друк. арк. – Музей історії університету.

Зокрема, у минулому році вийшли друком другий том антології «Харківський університет XIX – початку XX ст. у спогадах його професорів та вихованців» (Укл.: Б. П. Зайцев, В. Ю. Іващенко, В. І. Кадєєв, С. М. Куделко, Б. К. Мигаль, С. І. Посохов. – Харків, 2010), друге видання монографії «Харківський університет у роки Великої Вітчизняної війни» (Ю. Й. Журавський, Б. П. Зайцев, Б. К. Мигаль – Харків, 2010), збірка «Латышева В. А. Маслины – античное поселение в Северо-Западном Крыму: Статьи и воспоминания» (Укл. О. П. Мартем'янов, А. Н. Токарев. – Харків, 2010) та ін.

Ряд статей співробітників факультету було опубліковано у престижних виданнях гуманітарного профілю: «Ab Imperio» (доц. Л. Ю. Посохова), «Археологія» (доц. Ю. В. Буйнов), «BAR International Series» (доц. М. В. Любічев), «Вестник древней истории» (доц. О. П. Мартем'янов), «Византийский временник» (проф. С. Б. Сорочан), «Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки» (проф. С. І. Посохов).

Слід також відзначити, що певною ознакою часу є розміщення наукової продукції в Інтернеті. Ця форма оприлюднення результатів своєї роботи стає на факультеті дедалі більш популярною, зокрема, тут можна відзначити лідерство проф. О. Д. Капліна.

У 2010 р. факультет був організатором та співорганізатором 13 конференцій, семінарів та круглих столів: Міжнародної конференції VI Дриновські читання «Болгарія – Україна: від євразійських імперій до Європейського Союзу (XVIII – початок XXI ст.)» (спільно з Центром болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова, Інститутом історії України НАНУ, Інститутом історії БАН, Східним інститутом українознавства імені Ковальських, Харківським міським товариством болгарської культури імені М. Дринова), Міжнародної наукової конференції IX Астаховські читання «Наукознавство та історія історичної науки» (спільно з ХГУ «НУА»), Міжнародного візантікознавчого симпозіуму «НОМО BYZANTINUS серед ідей та речей» (спільно з Центром болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова), Міжнародної наукової конференції «Історія повсякдення: «наукова територія», методи дослідження, здобутки та перспективи в Україні» (спільно з Інститутом історії України НАНУ), Міжнародної конференції «Проблеми історії та археології України» (спільно з XIAT), Міжнародного наукового симпозіуму «Протоболгари в етносоціальних і політичних структурах середньовіччя» (спільно з Центром болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова, Центром краєзнавства, МАЕСУ) та ін. 16 вересня 2010 р. вперше в

Україні в Харківському університеті відбулися Тіссенівські читання, організовані Німецьким історичним інститутом (м. Москва) та історичним факультетом, у рамках яких професор М. Штолльайс прочитав лекцію «Тривале розлучення з XIX століттям – цезури суспільства, права і конституції», а коментатором виступив проф. Г. В. Касьянов.

У минулому році співробітники факультету взяли участь у роботі 173 конференцій, більшість з яких мала міжнародний статус. Географічно – це Російська Федерація, Словаччина, ФРН, Ізраїль, Азербайджан. Найбільшу активність виявили проф. О. Д. Каплін (8 конференцій), проф. С. М. Куделко (8 конференцій), проф. С. І. Посохов (7 конференцій).

У 2010 р. спеціалізована вчена рада історичного факультету провела 13 засідань, на яких відбувся захист 2 докторських дисертацій (обидві за спеціальністю – «Всесвітня історія») та 10 кандидатських дисертацій (7 – за спеціальністю «Історія України», 3 – за спеціальністю «Всесвітня історія»). Усі дисертації були затверджені ВАК України. Влітку 2010 р. спеціалізована рада пройшла процедуру перереєстрації у ВАК України.

Усі випускники аспірантури 2010 року успішно завершили навчання, також відбувся захист кількох аспірантів попередніх років випуску та здобувачів: кандидатську дисертацію захистили М. В. Григор'єва, О. С. Гур'єва, Ю. Л. Селевич, А. В. Скиданова, В. В. Склокін, А. М. Токарев, М. В. Фомін. Співробітник факультету К. В. Мизгін захистив кандидатську дисертацію в Інституті археології НАН України (Київ).

На факультеті було проведено 15 виставок, 7 із них – у приміщенні Музею історії університету. Особливу увагу привернули виставки до 65-річчя Великої Перемоги «Будемо пам'ятати завжди» (спільно з Харківським історичним музеєм), до Дня архівіста «Харківський університет в роки громадянської війни та реорганізації освіти» (спільно з Державним архівом Харківської області та відділу колекцій рідкісних видань та рукописів ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна) та виставка археологічних знахідок польового сезону 2010 р. (за участі ХІАТ, МАЕСУ, Археологічного центру та ін.). Крім того, археологічні виставки презентувались в Ізюмі, Валках, Краснограді.

Така активна виставкова діяльність археологів стала можливою завдяки масштабним археологічним розкопкам й розвідкам, які в минулому році відбувались у Харківській, Полтавській області та Криму.

За участі історичного факультету в університеті вже кілька років діють п'ять наукових центрів: Центр болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова, Лабораторія германо-слов'янських досліджень, Центр краєзнавства, Археологічний центр, Центр пам'яткознавства Національної академії наук України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, плідна робота яких

дозволила значно активізувати міжнародні зв'язки факультету, налагодити контакти з українськими науковими установами та місцевими органами влади. Крім того, у 2010 р. було відкрито Турецький історико-культурний центр, який започаткував кілька спільних проєктів з факультетом мистецтв Стамбульського університету, сприяв організації на факультеті виставки архівних документів «Турецька діаспора в Харкові».

Традиційно тісною є співпраця співробітників факультету з російськими колегами, передусім з Белгородського державного університету та Російського державного гуманітарного університету. У 2010 р. спільно з Белгородським державним університетом було проведено другу міжнародну студентську школу «Історико-культурна спадщина євросходу» (м. Белгород). У межах академічного обміну з РДГУ проф. С. М. Куделко, доц. В. О. Куликов, доц. О. П. Мартем'янов, доц. С. Ю. Страшнюк читали лекції в РДГУ, науковці з РДГУ – на історичному факультеті Харківського університету.

Щодо міжфакультетського співробітництва, то в 2010 р. було розпочато спільний з соціологічним факультетом проєкт «Викладання історії в школі: на шляху до толерантності», фінансований Міжнародним фондом «Відродження» (доц. В. Ю. Іващенко, В. О. Куликов).

Пошук міжнародних та внутрішніх грантів, як і раніше, залишається одним із найважливіших завдань. У 2010 році завершився проєкт Німецького історичного інституту в Москві «Трансфер і адаптація університетської освіти в Росії другої половини XVIII – першої половини XIX ст.», фінансований фондом Герди Хенкель, в якому брала участь група викладачів факультету (керівник – проф. С. І. Посохов). Ряд співробітників факультету продовжували дослідження держбюджетної теми «Університетська наука й освіта в Україні в XIX – XX ст. (на матеріалах Харківського університету)» (керівник – проф. С. І. Посохов), проф. С. М. Куделко отримав грант Харківського міськвиконкому на видання книги «Харків: літопис століть».

Крім того, наші співробітники також вибороли гранти Фонду фундаментальних досліджень за темами «Геолого-ландшафтні умови заселення області дніпро-донецького вододілу в пізньоримський час та в добу Великого переселення народів» (виконавці – доц. М. В. Любічев, К. В. Мизгін та ін.) та «Академічне зібрання творів В. Н. Каразіна у 2-х томах» (виконавці – А. В. Григор'єв, проф. С. М. Куделко).

Плідна наукова робота викладачів історичного факультету неодноразово відзначалась нагородами та преміями. За підсумками роботи університету в 2009 р. лауреатом премії II ступеня став проф. В. М. Духопельников, з нагоди Дня науки він же був

нагороджений нагрудним знаком «Петро Могила». Проф. С. І. Посохову було присвоєне почесне звання «Заслужений працівник освіти України», проф. Є. П. Пугача та доц. М. З. Бердугу було нагороджено медаллю ім. В. Н. Каразіна, доц. О. І. Тумаков здобув призове місце в університетському конкурсі «Кращий викладач року». Доц. О. Г. Павлова стала Лауреатом творчої премії імені Дмитра Багалія Харківської міської ради в галузі краєзнавства за 2010 р.

У 2010 році студентська наука на історичному факультеті розвивалась у рамках Студентського наукового товариства. Наприкінці минулого року відбулися вибори нових керівників СНТ. Його головою стала С. Труш, заступником голови – О. Чеботарьов, секретарем – О. Чистотіна. СНТ об'єднує вісім наукових гуртків: історії України; історії стародавнього світу та середніх віків; історії Росії; археології; історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін; історії міжнародних відносин; нової та новітньої історії; університетських історій.

Поряд з традиційними формами роботи, зокрема, обговореннями наукових доповідей, студентські гуртки проводили засідання у формі круглих столів. Так, 12 березня силами членів гуртка історії стародавнього світу та середніх віків було організовано круглий стіл «Кохання в добу античності та середньовіччя: історична традиція та сучасні парадигми» за участю соціологів і психологів. 10 грудня представники гуртків нової та новітньої історії, історії міжнародних відносин організували круглий стіл «Карибська криза 1962 – 1963 рр.: у пошуках істини», в якому брали участь представники Обласної організації ветеранів локальних війн.

Одним із основних напрямків роботи СНТ залишається організація студентських конференцій та конференцій молодих учених, на яких учасники мають змогу доповісти про результати своїх досліджень, обмінятися ідеями зі своїми колегами. У 2010 р. СНТ організувало три міжнародні конференції. У 63-х «Каразінських читаннях (історичні науки)» взяли участь 290 студентів, аспірантів та молодих учених, які представляли більше ніж п'ятдесят наукових та освітніх закладів різних міст України, Росії, Білорусі та Польщі. 28-а Міжнародна краєзнавча конференція, у підготовці якої взяв участь Центр краєзнавства, минулого року також відзначилася значною кількістю учасників (109 осіб). «Кирило-Мефодіївські читання», одним із співорганізаторів яких виступив Центр болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова, у 2010 р. отримали статус міжнародної конференції. Серед учасників конференції були гості з Молдавії та Франції.

20-25 вересня 2010 р. студенти історичного факультету взяли участь у II Міжнародній осінній студентській школі «Історико-культурна спадщина євро регіону «Слобожанщина» на базі Белгородського

державного університету. Цей захід вже став традиційним, і в 2011 році наш факультет буде приймати гостей з Белгорода.

Минулого року на історичному факультеті було опубліковано чотири збірки робіт молодих науковців, серед яких матеріали трьох міжнародних конференцій та щорічник «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії». При цьому збірники тез доповідей за результатами «Кирило-Мефодіївських читань» та Красзнавчої конференції були опубліковані на сайті історичного факультету. Сподіваємося, що це стане традиційною практикою. Найкращі доповіді студентських конференцій у вигляді наукових статей публікуються у збірнику «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії», який минулого року пройшов процедуру перереєстрації у ВАК України. У грудні 2010 р. вийшов черговий (13) випуск збірника. Зазначимо, що в ньому вперше було надруковано перелік тем дипломних робіт магістрів і спеціалістів, які захищалися минулого року.

У 2010 р. молоді науковці історичного факультету брали активну участь у різноманітних конкурсах, програмах міжнародного обміну. Так, студент 5 курсу історичного факультету П. Єремєєв здобув перше місце на Всеукраїнському конкурсі студентських робіт за напрямом «історія», а Д. Шалигіна (студентка 4 курсу) – перше місце на Харківському міському конкурсі. Крім того, Д. Шалигіна отримала стипендію і брала участь у «Літніх курсах» при університеті м. Байройт (Німеччина). К. Артамонова (студентка 5 курсу) навчалася за освітньою програмою з вивчення грецької мови на острові Калімнос (Греція). Студентка 5 курсу В. Свіриденко брала участь у семінарі з болгарської мови при Шуменському університеті (Болгарія). Е. Матяш (студент 5 курсу) навчається в Аньхойському університеті (м. Хефей, КНР) за програмою мовної підготовки. О. Шеметов (студент 3 курсу) отримав грант на навчання у Каліфорнійському університеті (США).

Таким чином, у 2010 р. історичний факультет не тільки зберіг стабільно високі показники наукової роботи, але й накреслив шляхи для подальшого розвитку.